

Seisukoht

Kultuuriministri 04.09.2008 käskkirjaga nr 368 „Kultuurimälestiseks tunnistamine ja kultuurimälestiseks olemise lõpetamine“ (RTL, 2008, 77, 1090) võeti riikliku kaitse alla ehitismälestis **Kunda tsemendivabriku hüdroelektrijaama hoone, tamm ja algne turbiin koos ülekanademehhanismiga** (mälestise nr 28726 – edaspidi *Kunda HEJ*) ning sama haldusaktiga kehtestati mälestisele kaitsevöönd.

Mälestise Kunda HEJ kaitsevööndisse jääb osaliselt paisjärv.

Kunda HEJ näol on tegemist ajaloolise kompleksiga ning seda võib lugeda esimeseks hüdrojaamaks Baltimaades (rajatud 1893. a). HEJ kompleks on omaaegne tehnika suursaavutus kogu Baltikumis. Kunda HEJ töötas häireteta 1943. aastani, seejärel toodeti elektrit 1959-1971 ning uuesti 2000-2007. Tegu on kõrge kultuuriväärtusega objektiga, mis veel hiljuti töötas oma algses funktsioonis. Kunda HEJ kompleks on tugevalt seotud selle lähiümbrusega moodustades ühtse kultuuriväärtusliku terviku.

2007. aastal koostas arhitekt E.Laarmann eksperthinnangu Kunda tsemendivabriku hüdroelektrijaama kompleksi kohta, millega saab tutvuda MKA arhiivis. Eksperthinnang mälestise tunnuste vastavuse kohta on üks alusdokument, milles määratakse ära hoone väärtusklass, antakse hoone tehnilise seisukorra kirjeldus ja hinnang ning tehakse ka põhjendatud kaitsevööndi ettepanek. Eksperthinnangule eelnes kaitse alla võtmise ettepanek eraisiku poolt 2004. aastal (käsikiri MKA arhiivis).

Muinsuskaitseadus ei näe ette mälestistele kaitse-eeskirjade koostamist. Mälestise omanik peab lähtuma muinsuskaitseaduses kehtestatud nõuetest, millest olulisim on säilitamiskohustus. Igaüks peab hoiduma tegevusest, mis võib mälestist /.../ rikkuda või selle hävitada. Mälestist /.../ ei tohi hävitada ega rikkuda (muinsuskaitseaduse § 33). Samuti tuleb mälestise kaitsevööndis tagada mälestist toetava keskkonna ning mälestist ümbritsevate ja sellega seotud kultuuriväärtuslike objektide ning elementide säilimine (muinsuskaitseaduse § 14 lg 2 p 1).

Riiklik kaitse kehtiva õiguse tähenduses hõlmab kultuurimälestise säilitamist koos sellele sobiva ümbrusega (muinsuskaitseaduse § 1 lg 1 p 1).

Selline lähenemine on põhjendatud, sest nõ meieni jõudnud ehk tänaseni säilinud kultuuripärandi objektid moodustavad terviku ajalooliselt välja kujunenud ümbrusega ning need ei ole taastuv väärtus. Riigi kaitse alla on võetud esinduslikum osa kultuuripärandist ja nende puhul on tajutavate hüvede rikkumine vaieldamatult oluline riive.

Põhjalasu avamine põhjustab reaalselt ohtu Kunda HEJ paisurajatise säilimisele ning muudab oluliselt Kunda HEJ ja selle ümbruses välja kujunenud ruumilist konteksti.

Mälestiseks oleva paisurajatise põhjaluugi avamine ja selle pikaks ajaks avatuks jätmise rikub mälestist, ja nimelt: põhjalask on ette nähtud ja projekteeritud töötama paisjärve

tühjendamiseks eelkõige looduslikult madala veetaseme olukorras. Selle kasutus on üldjuhul ette nähtud soojal perioodil ja ajaperioodil, mis võimaldab paisu hooldada ja remontida (tavapäraselt toimingud ehitusseadustiku § 6 mõistes). Pikemaajaline põhjalasu avatus ja meil tavapärasest kliimast tulenevad külmad perioodid võivad olenevalt voolukiirustest ning külma perioodi intensiivsusest ohustada paekivimüüritise konstruktsioone: mida sagedamini külma perioode avatud põhjalasu korral ehitisi läbi teeb, seda negatiivemaks muutuvad ka mõjud antud ehitisele, kuna läbikülmumise ning liigselt niiskete konstruktsioonide ja nn. lõhkikülmumise protsess eskaleerub (jää tekib paekivi müüritise sisse, vee jääks külmumise protsessis jää paisub ning tekitab pragusid ehitistesse, järgmisel külmaperioodil olemasolevates pragudes tekkiv jää paisutab neid veelgi enam suuremaks ning järk järgult on lagundav surve konstruktsioonidele suurem). Eelnev võib ohutada lisaks külmumisprobleemidele ka Kunda HEJ paisu ja seda enam, et tegemist ei ole seal mitte monoliitbetooniga vaid paekivimüüritisega.

Kokuvõtvalt võib paisjärve tühjendamisel tekkida reaalne oht paisu kehandi eskaleeruvale lagunemisele.

Paisurajatis on osa Kunda HEJ mälestisest. Mälestise rikkumine on keelatud.

Muinsuskaitseamet ei pea seadusega kooskõlas olevaks omaniku kohustamist Kunda I paisutuse likvideerimiseks, sest selle tagajärjel saab lisaks rikutud ka mälestise ümbruses väljakujunenud väärtuslik keskkond. Oluline ei ole ka selle saavutamise meetod (esialgu vähem destruktiiivne). Paisjärve kadu ei vastaks enam kaitsevööndile pandud eesmärgile – säilitada selles mälestisega seotud element – konkreetsel juhul – paisjärv. Riive kultuuriväärtuslikule tervikule on paisjärve kaotuse näol oluline, kuna see element on koos mälestisega osa ajalooliselt kujunenud miljööst, jääb olulistesse vaadetesse ning kujundab neid. Tegemist on suure külastatavusega paigaga.

Mälestisele kehtestatud kaitsevööndi ülesanne on tagada mälestise säilimine selle sobivas ja toetavas keskkonnas, seejuures tagada mälestist ümbritsevate ja sellega seotud kultuuriväärtuslike objektide ja elementide säilimine.

Juhime tähelepanu, et korrakaitseaduse (RT I, 22.03.2011, 4; koos täienduste ja muudatustega edaspidi *KorS*) sätestab *avaliku korra* kaitse üldpõhimõtted ja korralduse.

Avalik kord on ühiskonna seisund, milles on tagatud õigusnormide järgimine ning õigushüvede ja isikute subjektiivsete õiguste kaitstus (*KorS*).

KorS seletuskirja kohaselt: „Kuna avalik kord on eelnõu kohaselt „õigusaktidest tulenev elukorraldus”, võib avaliku korra kaitsealana mõista sisuliselt kogu objektiivset õiguskorda. Avaliku korra rikkumisega on tegemist alati, kui rikutakse õigusnormi. Kaitstav ei ole aga mitte ainult õiguskord kui õigusnormide süsteem, vaid ka sellele üles ehitatud elukorraldus tervikuna – isikute era- ja avalik-õiguslikud subjektiivsed õigused, ühiskonna turvalisus ning avaliku võimu ja avalike teenuste toimimine. Nende hüvede ohustamine või kahjustamine ei pea alati tähendama, et võib osutada konkreetsele lihtseaduse normile, mille rikkumisega on ühtlasi tegemist, vaid hüve kaitstus peab tuginema vähemasti põhiseaduse normile või põhiseaduslikule väärtusele./.../ Seega on avaliku korra kaitseala objektiivne õiguskord ning kogum kollektiivsetest ja individuaalsetest õigushüvedest.“

Meieni säilinud kultuuripärand ja iseäranis selle kaitse alla võetud osa on oluline avalik hüve.

Huvi kultuuripärandi säilimise vastu on oluline avalik huvi.

Juhime tähelepanu, et alates 01.05.2019 jõustunud uus muinsuskaitseadus laiendab mälestise säilimise mõistet ja hõlmab sellesse mälestisele sobiva ümbruse ning sellega seotud elemendid.

Mälestisega seotud ja sellega ühtse terviku moodustav kaitsevööndi alale jääv ümbrus kuulub säilitamisele (muinsuskaitseaduse § 59 lg 5).

Looduskaitsete eesmärkide täitmisel peab arvestama muude huvidega ning vaieldamatult oluliste avalike huvidega, milleks on kultuuriväärtusliku keskkonna säilimine.

Eelnevale tuginedes ei saa keskkonnaõigusaktile tuginevalt nõuda tegevusi, millega rikutakse teise õigusakti (käesoleval juhul muinsuskaitseaduse § 33 lg 1 - mälestist ei tohi rikkuda ega hävitada või muinsuskaitseaduse § 14 lg 2 p 1, p 2 ja § 59 lg 5 - kaitsevööndis tegevusi kavandades peab tagama kaitsevööndi eesmärgi täitmise) keeldu või nõuet, sest selliseks tegevuseks kohustamisel rikutakse avalikku korda.

Kui perspektiivis ettekirjutusena antav haldusakt kohustab selle adressaati toime panema õigusrikkumise, siis haldusmenetluse seaduse (HMS) kohaselt on tegemist tühise haldusaktiga, mis on kehtetu algusest peale ning seda ei pea täitma (HMS § 63 lg 1 ja lg 2 p 4).

Veeloa andmine on kaalutletav. Olulise avaliku huvi tõttu senise olukorra säilimise vastu on paisutuse likvideerimiseks kohustamine pigem ennatlik ja isegi äärmuslik selmet kohustada isikut (omanikku) veeloa puudumisel taotlema luba veekogu paisutamiseks. Seaduslikkuse eesmärki ja olekorda silmas pidades oleks sellise kohustuse panemine pigem kohane ja otstarbekas.

Mälestise säilimise seisukohalt on parim lahendus hüdroelektrijaama kasutus selle algses funktsioonis, mis tagab kõige tõhusamalt mälestise korrashoiu ja vahendid selle tarbeks ja millega oleks tagatud ka senise keskkonna säilimine.

Kunda HEJ kohta väljastas Muinsuskaitseamet 19.09.2019 muinsuskaitse eritingimused (haldusakt nr 1.1-7/2337-1) Kunda tsemendivabriku hüdroelektrijaama hoone, tammi ja algse turbiini koos ülekandemehhanismiga restaureerimise projekti koostamiseks ja hüdroelektrijaama kasutusse võtmiseks algses funktsioonis. Eritingimused on kõigile kättesaadavad kultuurimälestiste riiklikus registris (<https://register.muinas.ee/>) mälestise põhiandmete vaatest.

Kehtivast muinsuskaitseadusest tuleneb selgelt, et mistahes tegevuseks kohustamine, millega rikutakse mälestist või selle ümbrust, on lubamatu.

Lugupidamisega

(digitaalselt allkirjastatud)

Merike Peterson
õigusnõunik